

Ινστιτούτο Διεθνών Ευρωπαϊκών & Αμυντικών Αναλύσεων

Κυριάκος Μικέλης
Επίκουρος Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Παραπληροφόρηση και συνωμοσιολογία: Το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων

Κείμενο Εργασίας Νο. 1/18-19
Οκτώβριος 2018

Παραπληροφόρηση και συνωμοσιολογία: Το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων

Περίληψη:

Δεδομένης της ζάλης, που προκαλείται από το πλήθος των ερεθισμάτων/πληροφοριών που δέχεται κάποιος/α, ιδίως κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης, το κείμενο εξετάζει συνοπτικά το ζήτημα της παραπληροφόρησης και της συνωμοσιολογίας, υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων. Ειδικότερα, τίγονται αφενός ο ρόλος της πληροφόρησης/επικοινωνίας στη διεθνή πολιτική, ενώ αφετέρου οι πρακτικές και λογικές παραπληροφόρησης και συνωμοσιολογίας. Η πολιτική γύρω από την εκπομπή και υποδοχή των πολιτισμικών και των πολιτικών μηνυμάτων/ερεθισμάτων είναι ποικιλόμορφη και χαρακτηρίζεται από προκλήσεις. Μία τέτοια πρόκληση αποτελεί και ο 'θόρυβος' που προκαλείται από τις ανωτέρω καταχρηστικές πρακτικές και λογικές. Από την πλευρά του πολίτη, η αντιμετώπιση/καταπολέμησή τους είναι δυνατή με ένα κριτικό/διαλεκτικό πνεύμα.

Όροι-κλειδιά: Διεθνείς Σχέσεις, παραπληροφόρηση, συνωμοσιολογία

Abstract:

The working paper briefly examines the issues of disinformation and conspiracy discourse, in light of the International Relations discipline. In particular, emphasis is firstly given to the role of information/communication in international politics, followed by the focus on the practices and logic of disinformation and conspiracy discourse. The politics regarding political and cultural messages is varied, while it is characterized by challenges. Such a challenge is the 'noise' caused by those practices and logics. From the citizen's point of view, tackling/combatting them is possible, through a critical/dialectical mentality.

Key terms: International Relations, disinformation, conspiracy discourse

1. Εισαγωγή¹

Προ μερικών δεκαετιών, εφόσον κάποιος καθηγητής επιθυμούσε να ευαισθητοποιήσει τους φοιτητές πολιτικών επιστημών για την ανάγκη της πληροφόρησης μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, θα μπορούσε να τους έχει αναθέσει μία εργασία για την αποδελτίωση άρθρων εφημερίδων (όπου θα βρίσκονταν σε βιβλιοθήκη/αρχείο), σε σχέση με συγκεκριμένο θέμα. Στην περίπτωση του γράφοντος, κατά μια τέτοια ανάθεση στα φοιτητικά του χρόνια, είχε προηγηθεί η προειδοποίηση του καθηγητή του: ‘προσοχή, το μελάνι των εφημερίδων ζαλίζει’. Με την πάροδο του χρόνου και δεδομένης της ψηφιακής ανάπτυξης γενικά αλλά και στην ελληνική κοινωνία, μία εργασία –ακριβώς με την προαναφερόμενη μορφή– έχει καταστεί μάλλον παρωχημένη ή αν μη τι άλλο λιγότερο χρήσιμη ή βοηθητική από ό,τι στο παρελθόν. Αυτό που έχει παραμείνει επίκαιρο είναι ο κίνδυνος της ζάλης, οριζόμενης λιγότερο με ένα βιολογικό περιεχόμενο και περισσότερο με ένα γνωστικό/ιδεατικό περιεχόμενο: ζαλίζει όχι πλέον ή μόνο το μελάνι αλλά το (πολλαπλών τύπων) ερέθισμα και δη το πλήθος των ερεθισμάτων/πληροφοριών που δέχεται κάποιος/α.

Στο πλαίσιο αυτό, το ανά χείρας κείμενο εξετάζει συνοπτικά το ζήτημα της παραπληροφόρησης και της συνωμοσιολογίας, υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων. Διακρίνεται σε δύο κύρια σκέλη, εκ των οποίων το πρώτο θίγει τον ρόλο της πληροφόρησης/επικοινωνίας στη διεθνή πολιτική, ενώ το δεύτερο εστιάζει στις πρακτικές και λογικές παραπληροφόρησης και συνωμοσιολογίας.

2. Πληροφόρηση/επικοινωνία στη διεθνή πολιτική

Υπό τη διεθνολογική σκοπιά, η (στρατηγική) επικοινωνία, όπως άλλωστε και η κουλτούρα/πολιτισμός, προκύπτει ως κρίσιμος πόρος ισχύος.² Αντανακλάται στη δημόσια διπλωματία, ήτοι την επικοινωνιακή διάσταση της εξωτερικής πολιτικής, η οποία –κατά μία προτεινόμενη τυπολογία– διακρίνεται στην πολιτική πληροφόρηση και την πολιτιστική επικοινωνία,³ με χαρακτηριστικό προσανατολισμό σε ομάδες ειδικού ενδιαφέροντος.

Σχηματικά, προκύπτουν δύο θεωρήσεις της δημόσιας διπλωματίας: α) μία συμβατική εκδοχή, σχετικά με το πώς τα κράτη –μέσω δημόσιων ενίοτε και ιδιωτικών φορέων– απευθύνονται σε διεθνή/δημόσια ακροατήρια με σκοπό την πληροφόρηση και την επιρροή, β) μια διευρυμένη εκδοχή, αναφορικά με το πώς τα κράτη και οι ιδιώτες (άτομα ή ομάδες) επηρεάζουν τις δημόσιες στάσεις και αντιλήψεις επί θεμάτων διεθνούς και εξωτερικής πολιτικής, ως ευρύτερο επίπεδο αλληλεπίδρασης κρατών και κοινωνιών.⁴

---

¹ Το κείμενο στηρίζεται σε ανακοίνωση που παρουσιάστηκε στη θεματική ‘Παραπληροφόρηση, συνωμοσιολογία στην κοινωνία των πολιτών’ / 26ο Ετήσιο Συμπόσιο & TRY 21 TRansatlantic Youth for the 21st Century ‘Προκλήσεις Ασφαλείας: NATO & ΕΕ. Υβριδικές Απειλές – Τρομοκρατία – Ο ρόλος της Κοινωνίας Πολιτών’ (Αθήνα, 13-1/12/2017)

² Μικέλης 2017: τμ. 2 & 3, από όπου αντλούνται και ανασυγκροτούνται στοιχεία, στο παρόν τμήμα του ανά χείρας κειμένου

³ Signitzer & Coombs 1992: 141

⁴ Snow 2009: 6

Η διαφοροποίηση των ανωτέρω προσεγγίσεων αντανακλάται στη στροφή προς τη “νέα δημόσια διπλωματία”,⁵ νοούμενη ως η σχετική απομάκρυνση από την πληροφόρηση των ξένων ή από τη διαχείριση του τύπου προς την περιεκτική εμπλοκή και συνεργασία με δημόσια ακροατήρια,⁶ μάλιστα σε χαρακτηριστική επικάλυψη με τις πολιτιστικές σχέσεις.⁷ Παρεμφερώς, ο όρος “δημόσια διπλωματία 2.0” τονίζει τη χρήση των νέων μέσων του διαδικτύου,⁸ ενώ ο όρος “διπλωματία των πολιτών” επικεντρώνει στον ρόλο των ιδιωτών,⁹ συμπεριλαμβανομένων των διασημοτήτων.¹⁰ Εδώ, είναι προφανείς οι συνέργειες με την πολιτιστική διπλωματία, που περιλαμβάνει την πολιτιστική εξωτερική πολιτική και γενικότερα τις διεθνείς αλληλεπιδράσεις σε θέματα πολιτισμού,¹¹ δεδομένου του κοινού στόχου της γνωστοποίησης στοιχείων κουλτούρας ή πολιτικής αλλά και της απόπειρας αυτά να καταστούν δημοφιλή και θελκτικά.

Αυτό, που συνδέει άμεσα τη γνωστή διεθνολογική έννοια της ήπιας ισχύος¹² με τη δημόσια διπλωματία, αφορά ακριβώς την προβολή και ενίσχυση της δημοφιλίας των αξιών και των προτύπων του οικείου δρώντος.¹³ Χαρακτηριστικά και άκρως ενδεικτικά, η εν λόγω προβολή έχει δηκτικά κατανοηθεί ως ‘μάχη για τις καρδιές και το μυαλό’, ως ‘πόλεμος των ιδεών’, ως ‘πόλεμος πληροφόρησης’, ως ‘διπλωματία των ιδεών’, ως ‘ανταγωνιστική ταυτότητα’ ή και ως ‘ο διάλογος... με τον κόσμο’.

Γενικότερα, οι διεθνείς δρώντες περιλαμβάνουν στη φαρέτρα τους πολιτικές και εργαλεία όχι μόνο εξαναγκασμού, τιμωρίας, ανταμοιβής ή πειθούς αλλά και έλξης. Σε τούτο το πλαίσιο, τα παίγνια της διεθνούς πολιτικής περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίον ο δρών X παρουσιάζει στους δρώντες Ψ1, Ψ2... Ψn το ‘αυτός είμαι’ ή ‘αυτό κάνω (έχω κάνει)’ ή ‘εμπιστέψου με ή μη με φοβάσαι’ ή ‘κάντο όπως εγώ’ ή ‘μου φέρεσαι έτσι εξαιτίας αυτού που είμαι ή κάνω’. Ταυτόχρονα, διαχειρίζεται (λαμβάνοντας σχετική θέση/στάση) αντίστοιχες παρουσιάσεις τους για τον εαυτό τους (‘ως Ψ, αυτός είμαι ή κάνω’) ή αντιδράσεις τους έναντι του ιδίου (‘ως Ψ, θεωρώ ότι ο X είναι ή κάνει εκείνο’).

Μάλιστα, η σχετική ανάλυση επιδέχεται τη συγκριτική βάσανο, δεδομένης της διαφοροποίησης ως προς τις επιδιώξεις των δρώντων, τον βαθμό ισχύος, το πολιτισμικό φορτίο, το ιστορικό βάθος, τους διαθέσιμους οικονομικούς και λοιπούς πόρους ή τις αντιμετωπιζόμενες προκλήσεις. Το εύρος των σκοπών περιλαμβάνει διάφορες διαστάσεις: την ενίσχυση των διεθνών σχέσεων, την αντιμετώπιση της αντίπαλης προπαγάνδας, την προετοιμασία του εδάφους για μελλοντικά πολιτικά μηνύματα, την προβολή ισχύος, την πρόκληση έμπνευσης για αλλαγή καθώς και τη συνεισφορά σε πολιτικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις.¹⁴

⁵ Melissen 2005α & 2011: 8-11

⁶ Melissen 2005β: 13. Βλ. Proedrou & Frangonikolopoulos 2012

⁷ Ibid., 21-23

⁸ Cull 2013: ιδίως 124-125

⁹ Mueller 2006; Γεροδήμος & Ward 2014

¹⁰ Tsaliki et al. 2011

¹¹ Βλ. Βασιλειάδης & Μπουτσιούκη 2015

¹² Nye 2004

¹³ Melissen 2005; Nye 2008; Ραγιές 2014; Σαμαράς 2014

¹⁴ Lenczowski 2008: 88-93. Βλ. και Paschalidis 2009: 285

Η εθνική/κρατική προβολή έχει αναλογίες με την αντίστοιχη των ιδιωτικών προϊόντων, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κάποιες διαφορές, ιδίως ως προς: α) τις συνθήκες προσφοράς/παραγωγής, β) τις συνθήκες ζήτησης, & γ) την αποδοχή, υποστήριξη και χρηματοδότηση.¹⁵ Επιπλέον, προκύπτει πληθώρα τακτικών επιλογών. Ενδεικτικά, η σχετική πολιτική του δρώντος X πρέπει ρητά και με σαφήνεια να προσδιορίζει το αν: α) αποσκοπεί (ή όχι) σε πολιτιστικές μεταβολές του δρώντος Ψ, β) ενδιαφέρεται (ή όχι) για την κουλτούρα και αντίστοιχα θέματα του Ψ, γ) ο X επικεντρώνει στην πληροφόρηση ή στην πειθώ, δ) η επικοινωνία του X με τον Ψ είναι μονόδρομη ή αμφίδρομη και αν είναι συμμετρική ή ασύμμετρη. Αναλόγως των απαντήσεων, προκύπτουν ποικίλοι συνδυασμοί δράσης και αλληλεπίδρασης.¹⁶ Τέλος, σύμφωνα με μία αρκούντως ενδεικτική ταξινόμηση σχετικά με τον παράγοντα του χρόνου, οι δραστηριότητες της δημόσιας διπλωματίας διακρίνονται σε τρεις διαστάσεις: α) τη (βραχυπρόθεσμη) αντίδραση σε σημαντικές εξελίξεις για τους στρατηγικούς σκοπούς, β) τη (μεσοπρόθεσμη) προληπτική δημιουργία ενός επικοινωνιακού πλαισίου που ευνοεί βασικά μηνύματα, & γ) τη (μακροπρόθεσμη) οικοδόμηση σχέσεων με σκοπό την αναγνώριση των οικείων αξιών.¹⁷

Πάντως, η ήπια ισχύς καθαυτό όχι μόνο δεν αποτελεί πανάκεια, αλλά εξετάζεται και η αμφιλεγόμενη λειτουργία της και το κατά πόσο πρόκειται για επικίνδυνη ψευδαίσθηση.¹⁸ Όπως αποδέχεται και ο εμπνευστής της έννοιας J. Nye, η θελκτικότητα δεν πρέπει να λαμβάνεται ως δεδομένο, ενώ ταυτόχρονα η πληροφόρηση και η κουλτούρα μπορεί να προκαλούν γοητεία αλλά άλλοτε και αποστροφή, εφόσον προσεγγίζονται από τους άλλους αρνητικά. Εν προκειμένω, μία έξυπνη δημόσια διπλωματία, για να μην εκπέσει σε απλή προπαγάνδα και μάλιστα αναποτελεσματική ή μη αποδοτική, απαιτεί την αναγνώριση/κατανόηση της σημασίας και της λειτουργίας της αξιοπιστίας, της αυτοκριτικής καθώς και της κοινωνίας των πολιτών.¹⁹ Απλούστερα, ο δρών X είναι τόσο αποτελεσματικός όσο περισσότερο στοχάζεται για την αξιοπιστία του, κάνει αυτοκριτική και εμπλέκει την κοινωνία των πολιτών.

Εξάλλου και ιδίως δεδομένης της εποχής της πληροφορίας, η οποία έχει επιτρέψει μεγαλύτερη πρόσβαση σε περισσότερα άτομα για όλο και περισσότερα στοιχεία, το κρίσιμο στοίχημα είναι λιγότερο το αν οι δρώντες των διεθνών σχέσεων και οι ομάδες/άτομα πληροφορούν ή δέχονται πληροφορίες ή (πολιτιστικά/καλλιτεχνικά) ερεθίσματα. Αντίθετα, μετράει το αν και πώς κατορθώνουν να πληροφορούν/γνωστοποιούν, έλκοντας προσοχή, ή το αν και πώς διακρίνουν/ξεχωρίζουν –ως αξιόλογο– μέρος εκ των πολλών πληροφοριών και ερεθισμάτων που δέχονται. Σε σημαντικό βαθμό, τούτο, που συνιστά ζητούμενο, αφορά όχι τόσο την πληροφόρηση καθαυτό όσο την προσοχή.²⁰ Με δηκτικά λόγια, η γνωστοποίηση είναι σχετικά

---

¹⁵ Wolf & Rosen 2004: 5-8

¹⁶ Βλ. Signitzer & Coombs 1992: 140-146

¹⁷ Leonard 2002: κεφ. 1

¹⁸ Βλ. Λιαρόπουλος 2014: 95-101

¹⁹ Nye 2008

²⁰ Ibid., 99-100

εύκολη υπόθεση, σε σύγκριση με το πώς κερδίζεται και διατηρείται το σχετικό ενδιαφέρον και η ευμενής αντιμετώπιση των άλλων.

3. Παραπληροφόρηση και συνωμοσιολογία: Προκλήσεις για την κοινωνία πολιτών

Ενώ στο προηγούμενο τμήμα δόθηκε έμφαση στην πληροφόρηση με θετικό πρόσημο (πώς αυτή λειτουργεί στις διεθνείς σχέσεις), στο παρόν τμήμα αναδεικνύεται το αρνητικό πρόσημο του φαινομένου, ιδίως ως προς τις καταχρηστικές ή κακόβουλες ή μονοδιάστατες πρακτικές και λογικές που αφορούν την παραπληροφόρηση και τη συνωμοσιολογία.

Όπως ήδη αναφέρθηκε αρχικά, είναι πρόδηλος ο κίνδυνος της ζάλης από την έκθεση σε έναν ορυμαγδό ποικιλόμορφων και πολυδιάστατων ερεθισμάτων, αν μη τι άλλο στον κυβερνοχώρο, στα κοινωνικά μέσα και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η πολλαπλότητα των πηγών και στοιχείων πληροφόρησης ή της προβολής εικόνων δεν συνιστά αφ' εαυτού πρόβλημα. Ωστόσο, παρουσιάζει προκλήσεις. Μία σημαντική εξ αυτών σχετίζεται με την ανάδειξη της 'εικονιστικής κοινωνίας', όπου το άτομο αντιμετωπίζει όχι μόνο την προοπτική της απεικόνισης αλλά και της εξεικόνισης, με την έννοια ότι εκείνο δεν έχει μόνο εικόνα αλλά είναι η ίδια του η εικόνα.²¹ Άλλες προκλήσεις αφορούν την ανάγκη για επαλήθευση, συνθετικότητα, κριτική ανάλυση ή και διαλεκτική σκέψη καθώς και για χρήση αξιόπιστων ή εγνωσμένων πηγών. Αυτή η ανάγκη καθίσταται επιτακτική, λαμβανομένου υπόψη ότι δεν μπορεί να λαμβάνεται δεδομένη η καλή πίστη κάθε πομπού (ακόμα και δέκτη) ενός μηνύματος. Στο δε τελευταίο συνηγορεί το ευρύτερο πρόβλημα της 'μετα-αλήθειας', που εξυφάνεται σε ποικίλες μορφές: *fake news*, *hoaxes*, *trolling*.

Το κλασικό ζήτημα/διακύβευμα, στον χώρο τόσο των θετικών όσο και των κοινωνικών επιστημών, αφορά την αναγνώριση των κριτηρίων επιστημονικής προόδου και αξιολόγησης, καθώς και των αρχών και κανόνων επιστημονικής μεθόδου και συμπεριφοράς, και συνεπακόλουθα την τήρηση της επιστημονικής δεοντολογίας και των καλών πρακτικών, ιδίως σε αντιπαραβολή με την ψευδοεπιστήμη. Εδώ, εμπίπτουν και θέματα όπως η ερμηνευτική πολλαπλότητα επί των ιδίων γεγονότων/φαινομένων, τα χαρακτηριστικά και οι μορφές του αναγκαίου για την επιστημονική εξέλιξη σκεπτικισμού και η πολυπλοκότητα της σχέσης ισχύος και αλήθειας, ιδίως για τα κοινωνικά φαινόμενα (*truth to power*). Με τις όλο και διευρυνόμενες εκφάνσεις της μετα-αλήθειας ωστόσο, το ζήτημα περιπλέκεται ακόμα περισσότερο με την παρείσφρηση όχι απλώς εναλλακτικών ερμηνειών αλλά και (δηκτικά μιλώντας) 'εναλλακτικών γεγονότων' και μάλιστα με έντονη συνθηματολογική εκφορά.

Ενώ δε η συνωμοσιολογική λογική εξυφάνεται με έναν ακραίο και άκριτο σκεπτικισμό έναντι μιας καθεστηκυίας αλήθειας και στο όνομα της αφύπνισης, η σκεπτικιστική λειτουργία πρακτικά εξαφανίζεται, ως προς τη στοιχειώδη επαλήθευση ειδήσεων. Το θέμα ωστόσο αφορά όχι μόνο την επιστημονικότητα ή την ορθολογικότητα αλλά και κρίσιμες πολιτικές συνέπειες (όπως

---

²¹ Τάσης 2017

λ.χ. η σύνδεση με έναν ποικιλόμορφο λαϊκισμό). Χαρακτηριστική είναι η αποκάλυψη, στην ιστοσελίδα διερεύνησης κατασκευασμένων-παραποιημένων ειδήσεων *ellinikahoaxes.gr*, των περιπτώσεων τέτοιων ειδήσεων με θέματα όπως μετανάστες, πρόσφυγες ή μουσουλμάνοι. Τα εν λόγω ζητήματα ενέχουν σημασία για την ασφάλεια ούτως ή άλλως. Ωστόσο, μία κατά τα ανωτέρω ‘είδηση’, που παρουσιάζει ένα γεγονός ή μία εικόνα που συνέβη σε άλλη χώρα με τον ισχυρισμό ότι συνέβη στην Ελλάδα (προσοχή: όχι ότι ‘θα συμβεί στην Ελλάδα’ αλλά ότι ‘συνέβη πρόσφατα’), συμβάλει στην ανορθολογική ενίσχυση ενός κλίματος ασφαλειοποίησης (εντοπισμός μιας απειλής και δικαιολόγηση της αντιμετώπισής της με έκτακτα και ιδιαίτερα μέτρα).

Παράλληλα, η συνωμοσιολογική λογική αναδεικνύεται συχνά με όρους ενός άκριτου και ακραίου ωφελιμισμού, που αναπαράγει τη γνωστική παγίδα του τύπου ‘εφόσον προέκυψε το γεγονός Α, κάποιος επιδίωξε το Α’, με θεοποίηση του (κατά τα άλλα σημαντικού) ερωτήματος ‘ποιος ωφελείται από το Α;’. Το πρόβλημα εδώ συνίσταται στην ταύτιση ότι κάποιος, εφόσον εν τέλει ωφελείται από το Α, το προκάλεσε αυταπόδεικτα. Όμως, ενώ οι δρώντες (άτομα και συλλογικότητες) έχουν όντως πολλαπλά κίνητρα και επιδιώξεις, η ευθύγραμμη συσχέτιση, ότι ένα γεγονός προέκυψε όχι ενδεχομένως από τη ζύμωση πολλών δρώντων και την εμπλοκή ποικίλων και σύνθετων παραγόντων (π.χ. η λειτουργία των μη επιδιωκόμενων συνεπειών) αλλά οπωσδήποτε από τη βούληση ενός ή ολίγων, δυσχεραίνει την ικανότητα για την περιεκτική και συστηματική αντίληψη της πραγματικότητας. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από την εγκληματολογική επιστήμη και την οικεία επιστημονική συναίνεση ότι –στην εξιχνίαση ενός εγκλήματος– μετράει όχι μόνο το κίνητρο αλλά επιπλέον το μέσο και η ευκαιρία, στο πλαίσιο μιας τριάδας που χρήζει διερεύνησης.

Είναι απαραίτητη η διευκρίνιση ότι, στη θεωρία διεθνών σχέσεων και ιδίως όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων, αντανακλώνται οι ανησυχίες, που αναπτύσσονται άλλωστε συνολικά στις κοινωνικές επιστήμες, για τα χαρακτηριστικά και προκλήσεις του ορθολογισμού: π.χ. την περιορισμένη ορθολογικότητα, τη μη συμβατική λογική, το παράλογο καθώς και τη λειτουργία της κοινωνικο-πολιτικής δράσης και την εξύφανση των λογικών της.²² Επίσης, στη διεθνολογία, οι συνωμοσίες προσεγγίζονται μάλλον εργαλειακά από τη ρεαλιστική θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων, ενώ είναι η πλουραλιστική θεώρηση στο πλαίσιο της οποίας κρίνεται σκόπιμη η διερεύνηση του φαινομένου των θεωριών συνωμοσίας.²³ Εξίσου αξιοπρόσεκτο αποτελεί το γεγονός ότι η συνωμοσιολογία αφορά αλλά δεν ταυτίζεται με τις συνωμοσίες. Οι συνωμοσίες είναι υπαρκτές στη διεθνή πολιτική (και διεθνή πολιτική οικονομία), αλλά συνήθως δεν αφορούν εκείνες του συνωμοσιολογικού *corpus*.

Ολοκληρώνοντας, η έξαρση της παραπληροφόρησης και της συνωμοσιολογικής σκέψης εξαρτάται και από ένα στοιχείο που αναφέρθηκε στο τέλος του προηγούμενου τμήματος, ήτοι αυτό που δηκτικά θα αποκαλείτο ‘κατάρα/παγίδα του υπερσυνδέσμου’ (η ευκολία, αμεσότητα και ταχύτητα με την οποία ανακτάται η πρόσβαση σε μια πληροφορία ή σύνδεσμο και αντιστοίχως

²² Ενδεικτικά, βλ. Κουσκουβέλης 2004: κεφ. 7

²³ Ibid., κεφ. 8.5.6

πόσο γρήγορα μπορεί και να ‘χάνεται’ με την αντίστοιχη μετάβαση κάπου αλλού). Κατά μία συστηματική τυπολογία της ιστορικής εξέλιξης της εθνικής προβολής,²⁴ η τελευταία έχει περάσει πολλές φάσεις (‘πολιτιστικός ιμπεριαλισμός’ από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ως τις αρχές του επομένου, ‘πολιτιστική προπαγάνδα’ κατά τον μεσοπόλεμο, ‘πολιτιστική διπλωματία’ κατά τον ψυχρό πόλεμο). Ωστόσο, στη συγκαιρινή (ψυχρο-πολεμική) εποχή, αναδεικνύεται ένας ‘πολιτιστικός/πολιτισμικός καπιταλισμός’. Πρακτικά, η εξωτερική πολιτιστική πολιτική ήταν προνόμιο κυρίως των κρατών που διατέλεσαν μεγάλες δυνάμεις, ενώ πλέον είναι εμφανής η συμμετοχή στο σχετικό παιχνίδι και άλλων (ισχυρότερων και λιγότερο ισχυρών) κρατών και γενικότερα δρώντων. Κατά συνέπεια, η εμβριθής ανάλυση της παραπληροφόρησης πρέπει να λαμβάνει υπόψη και το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα.

4. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Αναφορικά με τον ρόλο της πληροφόρησης στις διεθνείς σχέσεις, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Η διεθνής πολιτική σχετίζεται και με την προώθηση συγκεκριμένων μηνυμάτων, εικόνων και ταυτοτήτων, όπου τα κράτη και άλλοι δρώντες επιθυμούν την αφήγηση/παρουσίαση της ιστορίας/εικόνας τους, ενώ ταυτόχρονα βρίσκονται και στη θέση της λήψης αντίστοιχων στοιχείων των άλλων.

- Η σύγκρουση και η συνεργασία διευκολύνονται και εμποδίζονται ποικιλότροπα από τη χρήση των μηνυμάτων και της πληροφόρησης ως μέσου ισχύος.

- Η πολιτική γύρω από την εκπομπή και υποδοχή των (τόσο πολιτισμικών όσο και πολιτικών) μηνυμάτων/ερεθισμάτων των διεθνών δρώντων είναι ποικιλόμορφη και χαρακτηρίζεται από προκλήσεις.

- Μία τέτοια πρόκληση αποτελεί και ο ‘θόρυβος’ που προκαλείται από την παραπληροφόρηση και τη συνωμοσιολογία.

Συνολικά, η γνωστοποίηση/προβολή (ως προσφορά) είναι σχετικά εύκολη υπόθεση, σε σύγκριση με το πώς κερδίζεται και διατηρείται το σχετικό ενδιαφέρον και η ευμενής αντιμετώπιση των άλλων. Εξαιτίας άλλωστε της αβεβαιότητας και της μη γραμμικότητας στη διεθνή πολιτική, ο ασφαλής καθορισμός των νικητών και των χαμένων του σχετικού παιχνιδιού δεν είναι εφικτός. Σε κάθε περίπτωση, κρίσιμος δείκτης είναι όχι μόνο η αύξηση της έλξης ή η αποτροπή της αποστροφής αλλά και η διατήρηση ενός κριτικού/διαλεκτικού πνεύματος, με το οποίο άλλωστε επιτρέπεται η αντιμετώπιση –ιδίως από την πλευρά του πολίτη– των καταχρηστικών πρακτικών και λογικών αναφορικά με τη συνωμοσιολογία και με την παραπληροφόρηση.

---

²⁴ Paschalidis 2009: 277-285

Αναφορές

- Cull, N. (2013) The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy. *International Studies Review*, 15(1), 123-139
- Lenczowski, J. (2008) Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy. In Waller, J. (ed.) *Strategic Influence. Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*. Washington: The Institute of World Politics Press, 74-99
- Melissen J. (2011) *Beyond the New Public Diplomacy*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael
- Melissen J. (ed.) (2005α) *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Melissen, J. (2005β) The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. In Melissen (2005α), 3-27
- Mueller, S.L. (2006) Professional Exchanges, Citizen Diplomacy and Credibility. In Kiehl, W. (ed.) *America's Dialogue with the World*. Public Diplomacy Council, 59-70
- Nye, J.S. (2008) Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94-109
- Nye, J.S. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs
- Paschalidis, G. (2009) Exporting National Culture: Histories of Cultural Institutes abroad. *International Journal of Cultural Policy*, 15(3), 275-289
- Proedrou, F., & Frangonikolopoulos, Ch. (2012) Refocusing Public Diplomacy: The Need for Strategic Public Diplomacy. *Diplomacy & Statecraft*, 23(4), 728-745
- Signitzer, B., & Coombs, T. (1992) Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Convergences. *Public Relations Review*, 18(2), 137-147
- Snow, N. (2009) Rethinking Public Diplomacy. In Snow, N., & Taylor, Ph. (eds) *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. London & New York: Routledge, 3-11
- Tsaliki, L, Frangonikolopoulos, C., & Huliaras, A. (eds) (2011) *Transnational Celebrity Activism in Global Politics: Changing the World?* Bristol: Intellect
- Βασιλειάδης, Ν., & Μπουτσιουκη, Σ. (επιμ) (2015) *Πολιτιστική Διπλωματία. Ελληνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (πρόγραμμα Κάλλιπος)
- Γεροδήμος Ρ., & Ward J. (2014) Διπλωματία των Πολιτών: Ένα Πλαίσιο για τη Μελέτη της Διαδικτυακής Εμπλοκής των Πολιτών σε Παγκόσμια Ζητήματα. Στο Σαμαράς (2014), 199-212
- Κουσκουβέλης, Η. (2004) *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα
- Λιαρόπουλος, Α. (2014) Ήπια Ισχύς και Κρατική Εικόνα – Η Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων. Στο Σαμαράς (2014), 93-103
- Μικέλης, Κ. (2017) Κουλτούρα και Επικοινωνία ως Πόροι Ισχύος στη Διεθνή Πολιτική: Θεωρία και Πράξη της Πολιτικής της Έλξης. Ανακοίνωση στο 3ο Τακτικό Συνέδριο Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων 'Δημοκρατία, Ανάπτυξη και Ασφάλεια: Πολιτική σε Συνθήκες Αβεβαιότητας', Λουτράκι, Δεκ. 2017: <https://econtent.pedis.uop.gr/conf/index.php/psirconf/conf2017/paper/downloadSuppFile/344/217>
- Ραγιές, Ι. (2014) *Δημόσια Διπλωματία και Στρατηγική Επικοινωνία σε Πολυεθνικές Στρατιωτικές Επιχειρήσεις Διαχείρισης Κρίσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη
- Σαμαράς, Α. (επιμ.) (2014) *Εικόνες Κρατών. Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Τάσης, Θεοφάνης (2017) *Πολιτικές του Βίου II: Η Επιμέλεια Εαυτού στην Εικονιστική Κοινωνία*. Αθήνα: Αρμός